

Από την παραδοσιακή βιβλιοθήκη στην ψηφιακή εποχή

Ο Χ.Λ. Μπόρχες έλεγε πως *«το να ομιλείς σημαίνει να περιπίπτεις σε ταυτολογίες, αφού όλα έχουν ειπωθεί»*, και κατά προέκταση πως *«μεγάλος ποιητής δεν είναι τόσο αυτός που επινοεί όσο αυτός που ανακαλύπτει»*, ενώ ο Π. Βαλερύ, μερικές δεκαετίες νωρίτερα ...απαντούσε πως *«το να βρίσκεις δεν είναι τίποτα. Το δύσκολο είναι να ενσωματώνεις αυτό που βρίσκεις»*.

Βρίσκω και ενσωματώνω, οργανώνω και ταξινομώ. Η Βιβλιοθήκη, βέβαια, δεν είναι μόνον ένα άθροισμα βιβλίων, περιοδικών, χειρογράφων και άλλων τεκμηρίων, αλλά είναι ένας και «χώρος», ένα «περιβάλλον», είναι οι «άνθρωποι της» και βέβαια το υλικό της, η οργάνωσή της.

«Οι πηγές πληροφόρησης που μπορούν να προσπελαστούν μέσω του Διαδικτύου αποτελούν τα συστατικά μιας ψηφιακής βιβλιοθήκης, η οποία μπορεί να γίνει γέφυρα επικοινωνίας, διάλογου, δικτύωσης, ανταλλαγής, να «ανακαλύψει» πηγές και τεκμήρια». Αν έτσι ορίσουμε την ψηφιακή βιβλιοθήκη, τότε η εξ αποστάσεως ανεύρεση πηγών και τεκμηρίων, αφενός αυξάνει τις πηγές και την ταχύτητα πρόσβασης στον ερευνητή, αφετέρου όμως, στερεί τον αναγνώστη από την επαφή με το χώρο των τεκμηρίων, από το περιβάλλον της Βιβλιοθήκης.

Η επαφή με το πρωτότυπο βιβλίο, το περιοδικό, το χειρόγραφο, από τι μπορούν να υποκατασταθούν στην ψηφιακή εποχή; Η χρωματική ποικιλία πολλών εξωφύλλων και σελίδων, το ανάγλυφο, το πάχος, το υλικό του εξωφύλλου, η μυρουδιά του χρόνου, η υγρασία της πιθανής εγκατάλειψης, η σκόνη ή η ποιότητα της μελάνης ορισμένων άλλων, είναι στοιχεία που μπορεί να ενσωματώσει η ψηφιοποιημένη πληροφορία; Η καλύτερα, χρειάζονται ως πληροφορίες; Χρειάζεται να διασωθούν;

“Γνώρισα ένα σχεδιαστή” λέει ο Έμερσον *“που εργαζότανε στα δημόσια έργα, ο οποίος δεν μπορούσε να σχεδιάσει τους βράχους αν πρώτα δεν του εξηγούσαν τη γεωλογική τους σύσταση”*. Αυτή τη βιωματική σχέση με τα πράγματα, δεν μπορούμε να την αποκαταστήσουμε πλήρως. Η μαγεία της ανακάλυψης παραμένει στον παραδοσιακό ερευνητή. Και το πλεονέκτημα αυτής της εμμονής του στο πρωτότυπο δεν δικαιώνεται μόνον στο πεδίο της νοητής μεταφοράς του σε άλλες εποχές, σε άλλα περιβάλλοντα, αλλά και στις πρόσθετες πληροφορίες που μπορεί να εντοπίσει, να εκμαιεύσει, να συμπεράνει, να επιχειρήσει να υποθέσει.

Πέραν κάποιων απολύτως χρηστικών τεκμηρίων για τα οποία μια ψηφιακή βιβλιοθήκη μπορεί να δώσει την «πλήρη» πληροφορία, κατά κανόνα το ψηφιακό τεκμήριο μπορεί να αποτελέσει το ερέθισμα, τη γέφυρα με το πρωτότυπο και όχι το απόλυτο υποκατάστατο.

Το τι ψηφιοποιείται από ένα αρχείο, μια βιβλιοθήκη, με ποια σειρά γίνεται, με ποια ακρίβεια γίνεται, με ποια μεθοδολογία σχεδιάζεται και εκτελείται είναι παράγοντες κρίσιμοι, εν πολλοίς -ακόμα- υποκειμενικοί και είναι πολύ πιθανό να αλλοιώσουν τα δεδομένα της αναζήτησης αν αυτή περιοριστεί μόνον στην ψηφιακή εκδοχή της.

Είναι γνωστό ότι στα περιθώρια των σελίδων ή σε λευκές σελίδες πολλών τόμων σε παλαιά αρχεία κάποιοι μοναχοί ή άλλοι που εμμέσως διαχειρίζονταν αρχεία, κατέγραφαν σημαντικές πληροφορίες για συμβάντα της εποχής που συχνά αποτελούν μοναδικά τεκμήρια για τα θέματα αυτά. Σε παλιά μετεωρολογικά δελτία που συμπλήρωναν περιφερειακοί παρατηρητές για λογαριασμό του Αστεροσκοπείου Αθηνών, συμπλήρωναν, πέραν των μετρήσεων από τους μετεωρολογικούς κλωβούς και τις άλλες έμμεσες παρατηρήσεις για τα καιρικά φαινόμενα, και πολλές άλλες

πληροφορίες, όπως: ποια μέρα άνθισαν ορισμένα καρποφόρα δέντρα, πότε εμφανίστηκαν πεταλούδες ή χελιδόνια ή άλλα πουλιά στην περιοχή κλπ. Οι πληροφορίες αυτές συνδυαζόμενες με τα τις μετεωρολογικές παρατηρήσεις προσφέρουν πολύτιμο υλικό στον μελετητή και ενδεχομένως υποτιμά ή και παρακάμπτει ο ψηφιοποιητής ενός μετεωρολογικού αρχείου (προσωπική εμπειρία). Στον ίδιο κίνδυνο εμπίπτει και η πολύτιμη πληροφορία που μας δίνει ο σημαντικότερος βιβλιογράφος Ευλόγιος Κουρίλας για τους ερασιτέχνες μετεωρολόγους: “Είς τον Άθω ο Καυσοκαλυβίτης γέρον Ισίδωρος από 30ετίας (σφ. από το 1940) αναγράφει καθ’ εκάστην τους καιρούς και έχει συγγράψει τόμους ολόκληρους. Οι θεράποντες της επιστήμης εν τω υπουργείω της Γεωργίας εν συνεργασία μετά της υπηρεσίας του Εθνικού Αστεροσκοπείου δύνανται να προαγάγωσι σπουδαίως το μετεωρολογικόν μέρος του Δελτίου τούτου και να καταστήσωσιν αυτό χρησιμώτατον.”

Ο πειρασμός της ψηφιοποίησης των πάντων είναι πολύ μεγάλος και πολύ χρήσιμος, με όλες τις προϋποθέσεις που προαναφέρθηκαν. Ο πειρασμός για μια βιβλιοθήκη είναι εξίσου μεγάλος και για κατηγοριοποίηση και ταξινόμηση των πάντων σε ένα ενιαίο λογισμικό και ταξινομικό σύστημα. Γιατί όμως είναι τόσο σημαντικό πράγμα αυτή η κατηγοριοποίηση, η ταξινομομανία; Μήπως καταντάει αυτοσκοπός; Μπορεί να είναι έτσι ή περίπου έτσι. Η βιβλιοθήκη -η δημόσια, όχι η ιδιωτική- έγινε “θεσμός” και κινδυνεύει να πάψει να είναι “σχέση”. Σχέση με το βιβλίο και τη γνώση, σχέση μεταξύ των βιβλίων, των ρευμάτων και των ιδεών, σχέση μεταξύ των εποχών και των πολιτισμών, σχέση μεταξύ ανθρώπων.

Όπως εύκολα θα διαπιστώσει κανείς, οι κατηγοριοποιήσεις και οι υποδιαιρέσεις δεν αποτελούν απλώς τεχνικές καταχώρησης, ταξινόμησης ή αναζήτησης αλλά υποδηλώνουν και μία αντίληψη για τη γνώση, τον κόσμο και τις σχέσεις μεταξύ των επιστημών. Η τάση προς την ειδίκευση και τον κατακερματισμό της γνώσης προηγείται στην οικονομία, στην τεχνολογία, σε όλες τις επιστήμες και, φυσικά, αντανakλά και στην “ταξινόμηση” της γνώσης. Το αν η θεματική κατηγορία «οικολογία» θα ενταχθεί ως υποενότητα της «βιολογίας» ή θα θεωρηθεί ως καθολική οπτική στο σύνολο της «γνώσης» -και άρα θα τύχει της ανάλογης μεταχείρισης σε ένα ταξινομικό σύστημα- δεν αποτελεί υπόθεση ενός «προγραμματιστή» για να το κρίνει και να το αποφασίσει «τελεσίδικα» και καθολικά χάριν της ενιαίας αντίληψης για τα «πεδία», αλλά αποτελεί ένα «ιδεολογικό» θέμα που αφορά την αντίληψή μας για τη γνώση και το οποίο η πληροφορική θα πρέπει να λύσει στο «τεχνικό» σκέλος του προβλήματος, μόνον. Όλα τα πράγματα –και τα «συστήματα» οργάνωσης αρχείων και βιβλιοθηκών- μπορούν να κοιταχτούν με διαφορετικό πνεύμα. Με ιδιοτέλεια ή με μεγαλοψυχία, βιωματικά ή χρησιμοθηρικά. Είναι διαφορετικό το “...πως βλέπει ο ξυλοκόπος ένα κομμένο δέντρο, από το πως το φαντάζεται ένας ποιητής” (Εμερσον). Ο Μπόρχες στη “Βιβλιοθήκη της Βαβέλ”, θυμίζοντας την εκδοχή του Pascal για τη φύση (“*Η φύση είναι μια σφαίρα χωρίς τέλος, που το κέντρο της βρίσκεται παντού και η περιφέρειά της πουθενά*”), καταθέτει μια παραλλαγή της για τη βιβλιοθήκη: “*Η Βιβλιοθήκη είναι μια σφαίρα, το ακριβές κέντρο της οποίας είναι οποιοδήποτε εξάγωνο, κι η περιφέρειά της απροσπέλαστη*”.

Και στην Ευώνυμο έχουμε μια μανία ψηφιοποίησης. Τουλάχιστον 30.000 ψηφιοποιημένες εικόνες αναμένουν την ένταξή τους σε θεματικές βάσεις δεδομένων. Σημαντικότερη ενότητα είναι αυτή με τα τραμ (6.000 εικόνες με τραμ από όλο τον κόσμο από όλες της εποχές που λειτουργεί), τον Όλυμπο (1.500 εικόνες με φωτογραφίες, καρτ ποστάλ, χάρτες, γκραβούρες, εξώφυλλα σχετικών βιβλίων και

περιοδικών κλπ) και ακολουθούν οι ορειβατικές, η ελληνική φύση, η αρχιτεκτονική κληρονομιά, η οικολογική δόμηση κλπ. Το υλικό αυτό έχει αντληθεί από τη συλλογή των 15.000 βιβλίων, των 15.000 περιοδικών, των 25.000 φωτογραφιών και καρτ ποστάλ, των 1.000 χαρτών, των 700-800 γκραβουρών, των 2.500-3.000 ταξιδιωτικών οδηγών και φυλλαδίων, των 350-400 αφισών.

Ήδη, υπάρχουν βάσεις δεδομένων με εικόνες με θέμα: Όλυμπος, γλωρίδα, πανίδα, οικολογικά σπίτια, διακοσμητικά μοτίβα. Από το αρχείο των περιοδικών έχει παραχθεί βιβλιογραφική βάση δεδομένων με 60.000 άρθρα, η οποία συμπληρώνει τη κυρίως βάση δεδομένων με τα βιβλία -κατά πλειοψηφία- της συλλογής της Ευωνύμου (συνολικά 16.500 εγγραφές). Έτσι, συνολικά, στις βάσεις δεδομένων της Ευωνύμου υπάρχουν περίπου 77.000 εγγραφές, ενώ η συλλογή των περιοδικών έχει ενταχθεί σε άλλη βάση δεδομένων με βάση τον τίτλο (περισσότεροι από 1.300 διαφορετικοί τίτλοι) και τον εκδότη – διευθυντή, ενώ για τον κάθε τίτλο αναφέρονται τα υπάρχοντα στη συλλογή της Ευωνύμου τεύχη.

Η ψηφιακή εποχή χαρακτηρίζεται από την ευκολία προσπέλασης στην πληροφορία, από την διεύρυνση –τον κατακλυσμό- των πηγών πληροφόρησης. Αυτός που επιλέγει το προς ψηφιοποίηση υλικό δεν μπορεί να είναι, όμως, αυτός που κατευθύνει την έρευνα και την αναζήτηση, αλλά, στην καλύτερη περίπτωση, αυτός που δίνει ερεθίσματα για μια επίσκεψη στο αρχείο για την άμεση προσπέλαση στην πρωτογενή πληροφορία και το τεκμήριο.

Σάκης Κουρουζίδης